

IZAZOV APOKALIPTIKE

Ante Mateljan, Split

UDK: 283/289 : [229.9 + 236]
Pregledni članak

Sažetak

U vremenu bujanja apokaliptičkih vizija budućnosti i ponovnog buđenja kršćanskog hilijazma, autor nastoji ne samo pronaći razloge takvu stanju nego i otkriti mogući kršćanski odgovor izazovima apokaliptičkih sekti. Najprije se ukazuje na problematiku koja stoji iza samog fenomena apokaliptičkih sekti, potom na temelje biblijske eshatologije, apokaliptike i hilijazma te nakon kratkog pregleda apokrifne apokaliptike i apokaliptičkih sekti u povijesti kršćanstva prelazi na tumačenje osnovnih razlika između eshatološkog i apokaliptičkog načina razmišljanja, vjerovanja i djelovanja.

Ključne riječi: Sekte, apokaliptika, eshatologija, hilijazam.

1. FENOMEN KOJI IZAZIVA

Sekte¹ i razne alternativne religiozne ponude su, kako se kaže "in", odnosno "u diru". Ipak, između sebe su veoma heterogene, a tako su heterogeni i razlozi zbog kojih im ljudi pristupaju.² Prema gledanju sociologa cjelokupni fenomen sekti, iako nije apsolutna novost našega vremena, među ostalim, plod je i nesnalaženja tradicionalnih religioznih sustava u krupnim društvenim promjenama.³ Sekte su, s jedne strane, plod sekularizacije, a s druge strane produkt prosvjeda protiv tradicionalnih religioznih institucija i njihove neučinkovitosti.⁴

¹ Izabrao sam pojam "sekta" jer je kod nas udomaćen. Želim naglasiti kako se ovdje radi o onim pokretima i zajednicama koji se temelje na kršćanskom naslijeđu, odnosno na Svetom pismu i njegovom osobitom tumačenju. O tome više u drugom dijelu ovog rada.

² Literatura o sektama je nepregledna. Kod nas valja spomenuti radove sa simpozija o novim religioznim pokretima, sabranima u vrlo vrijedan zbornik. Usp. M. Nikić (ur.), *Novi religiozni pokreti*, FTI DI, Zagreb 1997. (u daljnjem tekstu NRP). Usp. također i W. Bartz, *Sekte danas*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1984; *Fenomen sekti*, (Dokumenti 82) Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1986. Aktualni pregled daje H. Gasper, J. Müller, F. Valentin (ur.), *Lexikon der Sekten, Sondergruppen und Weltanschauungen*, Herder, Freiburg im Br.,⁵1997.

³ Usp. iscrpnu analizu temelja novih oblika religioznosti u J. Jukić *Budućnost religije*, Matica hrvatska, Split, 1991.

⁴ Usp. S. Tadić, *Novi religiozni pokreti u sekulariziranom svijetu*, u: NRP, str. 201-212.

Općenito se drži kako u svijetu djeluje između 3.000 i 20.000 sekti.⁵ Prema nekim procjenama danas bar 200.000.000 ljudi pripada raznim sektama. Najveći porast sekti zabilježen je u Latinskoj Americi, koja je donedavno bila gotovo potpuno katolička. Šezdesetih godina bilo je oko desetak milijuna članova raznih sekti, a danas se računa da ih je više od stotinu milijuna. U zemljama poput Gvatemale, El Salvadora, Hondurasa i Brazila, procjenjuje se, do 2010. godine polovica pučanstva bit će obuhvaćena sektama. Zasebna su priča zemlje istočne Europe, u kojima u posljednjem desetljeću sekte naprosto bujaju.

Je li tome razlog što tradicionalne Crkve ne mogu biti pokretačka snaga stvarnih promjena, koje će omogućiti da ljudi budu bolji i da se više brinu za svoje bližnje, odnosno to što im nedostaje probojnosti, energije, pa bi se moglo reći i svojevrsne religiozno-revolucionarne snage? To se tiče kako Katoličke crkve i Pravoslavnih crkava, tako i ortodoksih protestantskih zajednica.

Ne šire se samo tradicionalne "kršćanske" sekte nego i nove, sinkretističke provenijencije, pa i one koje nemaju ama baš nikakve veze s kršćanstvom. Tako poznata i kontroverzna Scijentološka crkva (koju promiču neki od poznatih hollywoodskih glumaca) broji više od 8 milijuna članova. Zaseban je slučaj veoma raširenog pseudo-religioznog pokreta New Age, koji je pomijeđao panteizam i gnosticizam sa suvremenom znanošću, pomodnim kulturnim trendovima i ekološkom svijesti.⁶ U našim krajevima svoje su korijenje raširile brojne "stare" i "nove" sekte.⁷

Kako tvrdi kardinal J. Ratzinger, "mnogi ljudi više ne razumiju svijet i stoga traže rješenje životnih pitanja u religioznoj poruci. (...) Čovjek je preplavljen problemima, nepreglednim informacijama, međusobno suprotstavljajućim pogledima na svijet i raznolikim načinima življenja. Želja za harmonijom, sigurnošću i mirom međutim nije nestala. Znanost i politika su stalno dokazivale kako čovjek može sam ostvariti svoje spasenje, a umjesto toga svijet ide iz krize u krizu. (...) Širenje sekti pokazuje sve propuste i nedostatke našeg navještaja

⁵ T. Ivančić, *Credo novih religioznih pokreta*, u: NRP, str. 41.

⁶ Jedan od najznačajnijih istraživača "nove religioznosti" M. Introvigne tvrdi kako je New Age kontraprimjer apokaliptičkih sekti, jer vodi "globalnoj duhovnosti, novom iskustvu, novoj svijesti i novom pogledu na prirodu". Čovjek i priroda su jedno i, prelazeći u "stanje više svijesti", čovjek postaje "stvaratelj novoga svijeta". Usp. M. Introvigne, *I nuovi culti. Dagli Hare Krishna alla Scientologia*, Mondadori, Milano 1990, str. 173-178. Usp. zgodan pregled: "New Age", *Svjedok*, br. 3/1997, str. 12 i 4/1997, str. 4-15.

⁷ Pregledne podatke daju M. Nikić, *Fenomen religioznih pokreta istočne i zapadne provenijencije*, u: NRP, str. 17-39; J. Kolarić, *Navjestitelji novoga svijeta*, u: NRP, str. 269-303; T. Ivančić, *Novije djelovanje sljedbi kod nas*, u: *Svesci* 78-81/1993, str. 260-269.

i prakse. Na primjer, ono što je tipično za mnoge sekte – eshatologizam, hilijazam - može među ostalim naći plodno tlo jer je ovaj tipično katolički vid kršćanskog navještaja u širokom području dušobrižništva nestao. Kod sekta postoji senzibilitet (koji je kod njih ekstremno naglašen, ali je u ispravnoj mjeri autentično kršćanski) pred opasnostima našega vremena i pred opasnostima mogućeg kraja povijesti.”⁸

Ima li većeg izazova za Crkvu nego što su sekte? Do jučer je izazov Crkvi, bar u našim krajevima, bila protukršćanska i ateistička ideologija, povezana s određenim društvenim i političkim sustavom. Borba se je događala na razini "borbe za istinu", dokazivanja da li Bog postoji, istine Svetog pisma, falsifikata iz povijesti Crkve, pogleda u budućnost, antropoloških opservacija. Mogli bismo reći, bila je to bitka na razini "esencije", bitka, istine. Danas se izazov prenio na razinu "egzistencije", odnosno na razinu osobnoga i društvenog života. Ateizam, u klasičnom marksističko-lenjinističkom smislu je mrtav, a iza sebe je ostavio "egzistencijalni vakuum". Otvoren je novi prostor koji teži za ispunjenjem. Ne radi se samo o ostvarenju "sretnog novog svijeta" nego o izlasku iz egzistencijalnog straha i životne besperspektivnosti. Odatle počesto tako grozničavo traženje duhovnoga. Može li Crkva sebi dopustiti da se ne pozabavi ovim fenomenima? A ako se njima pozabavi, nalazi li rješenja?

2. ESHATOLOGIJA, APOKALIPTIKA I MILENARIZAM

Mnogi su pokušaji da se protumače razlozi bujanja apokaliptičkih ideja te nastanka i širenja apokaliptičkih sekta, osobito u nekim povijesnim razdobljima. Zašto se baš u kršćanskom ozračju, koje je ukorijenjeno u vjeri u "već" dosegnuto (iako "još ne" potpuno ostvareno) spasenje u Isusu Kristu, uvijek nanovo javljaju apokaliptičke ideje i pokreti? Je li tome razlog samo doslovno tumačenje biblijskih apokaliptičkih tekstova, poglavito Danijela i Otkrivenja (koje, kako kažu neki teolozi, u slabo upućene vjernike unosi "više pomutnje nego koristi") ili pak povijesno iskustvo koje kao da kontradiciira ideji već ostvarenog objektivnog otkupljenja?⁹ Ne čini li se "kao da povijest svijeta i kruta sadašnjost suprotno svjedoči, kao

⁸ J. Ratzinger, *Zur Lage des Glaubens*, Neue Stadt, München-Zürich-Wien 1985, str. 120.

⁹ Usp. P. Kuzmić, *Eshatologija i poimanje milenija. Neki protestantski nazori i stavovi*, u: *Spe gaudentes - U nadi radosni*, Zbornik povodom 80. rodendana fra Celestina Tomića, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb 1997, str. 273-292.

da Krist nije otkupio svijet"?¹⁰ Da bismo mogli barem donekle odgovoriti na ova pitanja, nužno je protumačiti temeljne probleme, a to su ponajprije poimanje kršćanske eshatologije, apokaliptike i milenarizma.

2.1. Eshatologija

Za razliku od apokaliptike, koja je književna vrsta govora o budućnosti, eshatologija je teološka nauka o posljednjim stvarima čovjeka i svijeta. To nije reportaža o nečemu što će se tek dogoditi, nego je pogled unaprijed, na temelju Objave, s ciljem razumijevanja važnosti sadašnjeg opredjeljenja za Boga u Isusu Kristu. Hermeneutika eshatoloških izjava postavlja norme za razlikovanje i tumačenje sadržaja i načina iznošenja objavljenih istina.¹¹ U eshatološke sadržaje spada nutarnja konačnost i spasenjski značaj vremena i povijesti; "već sada (prisutnost) svršetka" u utjelovljenju, smrti i uskrsnuću Isusa Krista, te "još ne" (potpunog) ostvarenja spasenja.

Sam naziv dolazi od grčkog izraza *eshata*, koji označava posljednje stvari, i to što se tiče pojedinca (smrt, sud, pakao, čistište i raj), te budućnosti svega svijeta (paruzija, uskrsnuće mrtvih, posljednji/opći sud i obnova svega stvorenoga). Mi se ovdje nećemo baviti eshatološkim dimenzijama budućnosti pojedinca, nego ćemo se samo osvrnuti na osnovne naznake eshatološkog pogleda na budućnost svijeta.

Pogled u budućnost, u današnje vrijeme, kao da je prešao iz ruku religije u ruke znanosti, te se je formirala posebna grana znanosti, nazvana futurologija, koja pokušava vlastitom metodom prognozirati budući razvoj svijeta te odgovoriti na tri temeljna pitanja

¹⁰ C. Tomić, *Otkrivenje*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 1997., str.7.

¹¹ Literatura o kršćanskoj eshatologiji je obilna. Navodimo samo neke važnije radove: H. U. von Balthasar, *Eschatologie*, u: J. Feiner - J. Trutsch - F. Böckle (Hrsg.), *Fragen der Theologie heute*, Johannes Verlag, Einsiedeln 1958., str. 403-422; K. Rahner, *Theologische Prinzipien zur Hermeneutik eschatologischer Aussagen*, u: Isti, *Schriften zur Theologie*, Bd. IV, Johannes Verlag, Einsiedeln 1960., str. 401- 428; D. Wiederkehr, *Perspektiven der Eschatologie*, Zürich 1974. J. Finkenzeller, *Was kommt nach dem Tod?*, München 1976.; J. Ratzinger, *Eschatologie - Tod und das ewige Leben*, Regensburg 1977; H. Vorgrimler, *Hoffnung auf Vollendung, Aufriss der Eschatologie*, Herder, Freiburg im Br. 1980.; G. Greshake, *Endzeit und Geschichte*, u: G. Greshake - G. Lohfink, *Naherwartung - Auferstehung - Unsterblichkeit*, Herder, Freiburg im Br. 1978., str. 11-37; G. Biffi, *Linee di escatologia cristiana*, Jaca Book, Milano 1984; O. Cullman, *Il mistero della redenzione nella storia*, Il Mulino, Bologna 2^a1971; J. Moltmann, *Theologie der Hoffnung*, Kaiser, München 1964.; C. Pozzo, *Theologia dell'aldilà*, Paoline, Roma ³1983.; J. Ratzinger, *Escatologia, morte e vita eterna*, Cittadella, Assisi 1979.

današnjice, a to su preživljavanje ljudskog roda, usavršavanje tehnike koja omogućuje bolji život i razvoj takozvanih bioloških tehnika. Futurologija se, međutim, ne bavi smislom povijesti. Dok je Kant imao povjerenja u razum, a Hegel u razvoj duha, dok se Marx pouzdavao u razvoj društva, a Th. De Chardin u konačno "otkriće čovjeka", čovjek je ostao na putu, u potrazi za smislom. Ostao je strah od smrti, krivnje i besmisla. Suvremeni čovjek postao je beskućnikom (M. Buber) i ništa manje nego čovjeku prošlih vremena potrebna mu je poruka nade. Stoga eshatološki navještaj i danas nije manje aktualan nego je to bio u prošlosti.

Originalnost starozavjetne eshatologije¹² polazi od biblijskog poimanja vremena, povijesti i iskustva Božjih spasenjskih zahvata. U biti, glavna odrednica vremena je budućnost, koja je puna "mogućnosti spasenja". Spomen silnih Božjih djela, ostvarenih u prošlosti, ujedno je poziv na obnovu i ostvarenje spasenja u sadašnjosti i budućnosti, sve do "dana Gospodnjega".

Starozavjetna eshatologija tako nastavlja teologiju Saveza, koja preko obećanja i ostvarenja Novog saveza (usp. Jer 31,31-34) vodi sve do novog, eshatološkog stvaranja (Iz 65,17; 66,22). Ovo obzorje nije međutim samo eshatološko nego i mesijansko, odnosno eshatološka budućnost označava novi odnos s Bogom, koji započinje mesijanskim vremenom. Stoga je eshatologija drugo ime za nadu. Nema fantastičnih opisa budućnosti, nego puno izričaja mesijanske radosti.

Eshatologija, stoga, nije iznad ili izvan vremena, niti se oslanja na dualističku koncepciju povijesti. Ipak, eshatološka budućnost je u uskom kontinuitetu sa sadašnjošću. To je stoga što Bog već sada djeluje u povijesti, te povijest i nije drugo doli "Božja povijest s ljudima", u svim svojim dimenzijama, te tako može voditi k ispunjenju Božjih obećanja.

Novozavjetna se eshatologija nastavlja na starozavjetno shvaćanje vremena i povijesti, ali se mijenja dinamika zbivanja. Isusov navještaj i djelovanje odvija se u ozračju apokaliptičko-eshatoloških očekivanja, ali Isus zauzima originalan stav. Premda odgovor na eshatološki problem tvori srž njegove poruke (usp. Mk 1,15), on na proročki način postavlja u središte pitanje spasenja u sadašnjem trenutku, koji je opet otvoren budućnosti! Tako Isus, primjerice, govori o kraljevstvu Božjem koje je već prisutno, koje dolazi i koje će doći! Ta napetost između "već" i "još ne" spasenja u temelju je novozavjetne teologije povijesti.

¹² Usp. A. Giudici, *Escatologia*, u: G. Barbaglio-S. Dianich (ed.), *Nuovo dizionario di teologia*, Paoline, Cinisello Balsamo⁴1985., (dalje NDT), str. 382-410.

Što se tiče svršetka povijesti, taj čas nitko ne zna, doli Otac (usp. Mk 13,32), pa učenici trebaju biti budni. Iako postoji sud, za one koji su pozitivno odgovorili na Kristovu ponudu taj je svršetak radosna stvarnost, poput novog rođenja (usp. Rim 8,22; Mt 24,8; Iv 16,21). Strahu nema mjesta zbog toga što se je Božji susret s čovjekom i svijetom već dogodio u Isusu Kristu, posebice u njegovoj muci, smrti i uskrsnuću. Onaj koji će doći na kraju povijesti nije više nepoznat, nego je to proslavljeni Gospodin, Isus Krist.

Iako je problem izostanka neposrednoga Kristovog ponovnog dolaska stavio u krizu neke ranokršćanske zajednice, što se vidi iz Pavlovskih spisa, mora se reći kako, unatoč tragovima židovske apokaliptike (tema suda i pobjede nad Sotonom), u Pavla prevladava milosrdno pomirenje pred apokaliptičkim sudom (usp. Rim 5,9; 8,1.34). Ivanova eshatologija obično se smatra "ostvarenom". Djelo spasenja već je ostvareno, život vječni već je započeo, sud se već zbio u prisutnosti Riječi koja je postala tijelom! Kristova čudesa su znakovi eshatološkog spasenja, a u njegovu svjetlu treba se svaki čovjek konačno pred Bogom opredijeliti za ljubav ili protiv nje. Dakle, iako se djelo spasenja već zbio, ono se treba i dalje trajno uprisutnjivati milosnim darom Duha (usp. Iv 12,31-32; 14,6; 16,13).

U Kristovu događaju zbio se, dakle, u ovoj povijesti "dan Gospodnji", sud i spasenje u događaju križa i uskrsnuća. Ishod borbe dobra i zla nije više neizvjestan. Toga je svjesna i prva Crkva kad u simbole vjere uključuje "uskrsnuće tijela", a na soteriološkoj razini Oci to tumače teorijom "rekapitulacije" (Irenej), pa i s "apokastatis" (Origen). Dakle, jasna je značajka eshatologije nadilaženje svakog dualizma, koji je toliko naglašen u apokaliptici.

Ostaje nam spomenuti važnost različitosti elemenata židovske i helenističko-kršćanske antropologije za razumijevanje "posljednjih stvari". Dok je židovska antropologija, vjerna biblijskoj semitskoj tradiciji, usredotočena na jedinstvo čovjeka, grčka je antropologija podređena kozmocentrizmu i sklona diobi materije i duha, duše i tijela, pa će se usredotočiti na problem besmrtnosti duše i posebnog suda nakon smrti. Pri kraju patrističkog razdoblja na Zapadu se oblikuje pokušaj pomirenja židovske i grčke eshatologije, što će kulminirati u konstituciji "Benedictus Deus" pape Benedikta XII. 1336. godine.¹³

2.2. Apokaliptika

Pod pojmom "apokaliptika" razumijeva se, u biblijsko-teološkom smislu, posebna književna vrsta nastala u kasnom židovstvu i

¹³ Usp. DS 1000-1002.

uobičajena u ranim kršćanskim vremenima. Stoga se i pojedine svetopisamske knjige, ili pak određene cjeline unutar drugih spisa, mogu nazvati "apokaliptičkim tekstovima". Apokaliptika je također naziv za sadržaje koje ta književna vrsta sadrži.¹⁴

Glavni starozavjetni apokaliptički tekstovi su: Ez 1,4-28 (viđenje "Jahvinih kola"); Ez 10,1-22 (viđenje "slave Jahvine"); Ez 37, 1-14 (prisposoba o suhim kostima); Ez 40-48 (navještaj "dana Jahvina" i viđenje novog Jeruzalema); Iz 24-27 (Izajijina apokalipsa: sud zemlji i Jahvina pobjeda); Zah 9-14 (Mesijansko proroštvo uz nagovještaj stradanja i obnove Jeruzalema); Joel 3-4 (dar Duha i sud narodima) i cijela knjiga Danijelova, koja je velikim dijelom sazdana od opisa snova i viđenja te tumačenja njihovih značenja za budućnost. Ne smijemo smetnuti s uma kako su starozavjetni apokaliptički tekstovi istodobno najvećim dijelom i mesijanski navještaj, ali izraženi na apokaliptički način; viđenjima, proroštvima, snovima, simbolima i slikama. "Dan Gospodnji", kao specifična tema starozavjetne apokaliptike, razumijeva se tako u dvostrukom kontekstu: mesijanskog vremena i svršetka povijesti.

Najvažniji novozavjetni evanđeoski apokaliptički tekst je Mk 13 i njegove paralele kod sinoptika (Mt 24; Lk 21,5-36), a sadrži Isusov "veliki apokaliptički govor" o njegovu ponovnom dolasku, s pozivom na budnost. Znakovi dolaska "dana Gospodnjeg" u kojem će se dovršiti Božje djelo, jesu velike nevolje u kojima će se naći svijet i učenici; propast Jeruzalema¹⁵ i očitovanje poremećaja prirodnih sila. Ostali važni novozavjetni apokaliptički tekstovi su: 2 Sol 2,1-12 ("Pavlova apokalipsa", s najavom velikog otpada i pojava "Sina Bezakonja" kojega će Krist konačno pobijediti); 2 Kor 12,1-9 (Pavlovo "uzdignuće" do trećeg neba); 1 Sol 4,13-17 (očekivanje neposredne paruzije i problem uskrsnuća mrtvih); Dj 10,9-16 (Petrovo viđenje čistih i nečistih životinja); 2 Pt 3,10-13 (navještaj dolaska "dana Gospodnjeg" te novih nebesa i nove zemlje). K tome, kao zaključak i vrhunac novozavjetne apokaliptike stoji i ona knjiga po kojoj je cjelokupna apokaliptička književnost dobila ime, a to je Otkrivenje Ivanovo (Ivanova Apokalipsa).

Uz prije spomenute posebnosti, novozavjetni apokaliptički tekstovi, za razliku od starozavjetnih, imaju novi okvir opisivanja događaja "posljednjih dana". Mesijansko vrijeme nastupilo je Kristovim dolaskom, ali je zlo i dalje snažno. "Posljednje vrijeme", odnosno "dan Gospodnji" vrijeme je ponovnog Kristovog dolaska u

¹⁴ Slijedimo temeljne misli koje donosi U. Vanni, *Apocalisse. Libro dell' Apocalittica*, u: P. Rosano - G. Ravasi - A. Ghirlanda (ed.), *Nuovo dizionario di teologia Biblica*, Ed. Paoline, Cinisello Balsamo, ²1988, str. 89-106. Usp. G. Ravasi, *Apocalittica*, u: NDT, str. 1495-1955.

¹⁵ Usp. G. Ghiberti, *Parusia*, u: NDT, str. 1121-1131.

slavi, s pobjedničkom vojskom anđela. U središtu je dakle lik Mesije, Krista, proslavljenog "Sina čovječjeg", koji će svojim dolaskom na kraju povijesti konačno ostvariti Božju pobjedu nad zlom i uništiti sve neprijatelje Božje.

Valja istaknuti kako je u u biblijskim apokaliptičkim tekstovima na poseban način obrađena teologija povijesti. Nastala u "vremenima kušnje" izražava se u teološkim kategorijama koje bi trebale biti primjenjive na sve povijesne epohe. "Apokaliptika nastoji da na konkretnu povijest primijeni religioznu viziju Staroga zavjeta."¹⁶

Primarnim izvorima kako judaističke tako i kršćanske apokaliptičke književnosti smatraju se proročka književnost te mudrosni spisi Staroga zavjeta. Apokaliptička se argumentacija temelji na proroštvima koja donosi prosvjetljena osoba, odnosno mudrac (usp. Ezekijel; Danijel i dr.). Stoga, npr. P. von der Osten-Sacken drži kako je "apokaliptika zakonita kći proroštva, iako posebna i rođena u kasnim danima".¹⁷ Ipak, apokaliptičko-proročki govor nije posve jednak drugim proročkim navještajima. U apokaliptici je naglašeno indiskretno prodiranje u Božje tajne, posebno svršetka vremena, i to preko vizija i fantastičnih opisa. Stoga suvremena biblijska teologija kaže kako apokaliptika govori o Božjoj budućnosti ne samo proročkim nego i mitološkim jezikom.

Specifičnost biblijske apokaliptike¹⁸ je dakle u književnoj vrsti prožetog simboličkim i dramatskim govorom, viđenjima i objavama, te u sadržaju, koji možemo svesti pod zajednički nazivnik "dana Gospodnjeg", odnosno "posljednjih vremena", obračuna dobra i zla i opisivanja eshatološke budućnosti. Podsjetimo se kako je Isusov navještaj kraljevstva Božjeg iznesen u prisposodobama, alegorijama i usporedbama, koje su bar za onovremene slušatelje bile po sebi vrlo razumljive i jasne, dok je apokaliptičke tekstove, upravo poradi posebnosti književne vrste pune simbolizma, koji put veoma teško "dešifrirati". Spomenimo još da je, u osnovnim značajkama, literarni oblik židovske i kršćanske apokaliptike zajednički.

Značajku apokaliptičke književne vrste možemo sebi zorno predočiti, na primjer, u slučaju primjene simbolizma brojeva. U hebrejskom i grčkom jeziku slova služe i kao glasovne i kao brojčane oznake. Igra slovima i brojevima, koja je stoga moguća, nama danas nije lako dostupna. Tako se, primjerice, broj 666 prema brojčanoj vrijednosti hebrejskih slova (NRVN QSR) može pročitati i kao rimski car Neron. Takav postupak naziva se "gematrija". Odnosi i kombi-

¹⁶ U. Vanni, nav. dj., str. 102.

¹⁷ Prema U. Vanni, nav. dj., str. 102.

¹⁸ Usp. također J. Michl, *Apokalypse*, u: LThK 1, 690-704; W. Schmithals, *Die Apokalypstik*, Göttingen, 1973; A. Vögtle, *Das Neue Testament und die Zukunft des Kosmos*, Patmos, Düsseldorf, 1970.

nacije brojeva, dakle, mogu imati istodobno više značenja. Za biblijsku apokaliptiku važni su simbolički brojevi 3, 4, 6, 7, 10, 12, 666, 1000, 12000, 144000.¹⁹

Usto, važno je spomenuti i simboličko značenje likova, bilo da se radi o Suncu, Mjesecu i zvijezdama, Zemlji i nebu, ili pak životinjama (zmaj nasuprot jaganjcu, orao, zmija) i nekim njihovim osobitostima (rogovi, glave). Važnu ulogu imaju i boje, proporcionalni odnosi, zatim "elementi", kao voda, vatra, plamen, oganj, rijeka, stablo, plodovi itd. Sve je to pak povezano s alegorijskim govorom, koji je drag semitskom načinu izražavanja.

Specifičnost apokaliptičke književne vrste je i u dramatskom prikazivanju borbe između dobra i zla, koja kulminira u silnoj napetosti i konačnom obračunu. Rješenje nije u pomirenju, obraćenju i oprostjenju, odnosno pobjedi ljubavi nad mržnjom, nego u konačnom uništenju, to jest konačnom izljevu Božjeg pravednoga gnjeva. Poenta apokaliptičke vizije je u samoj neposrednosti toga obračuna, koji samo što nije započeo. Razlog neposrednosti je u tome što je "zlo prevršilo mjeru".

Način na koji se dolazi do spoznaje "apokaliptičke budućnosti" redovito je "nadnaravni", do nje se dolazi preko objava, snova, viđenja, anđeoskih poruka i slično. Tako se spominju "glas s neba", "putovanje kroz nebo", "čitanje nebeskih knjiga" i slične aktivnosti. Stil govora je upozoravajući i obvezujući. Često je prisutno povezivanje početka i kraja povijesti, odnosno stvaranja i konačnog suda. Glavne teme su: znakovi kraja, posljednji sud; uskrsnuće mrtvih; blaženstvo ili osuda. Slijede opisi onostranog svijeta: raj, nebo, božansko prijestolje, pakao, te razvijena angelologija i demonologija, s imenima, službama i oblicima duhovnih bića. Apokaliptika opisuje buduće događaje u kozmološkim i astronomskim kategorijama. Vrlo znakovita je vlastita "reinterpretacija" prošlosti, odnosno povijesti (tako je za kasniju kršćansku apokaliptiku vrlo značajna reinterpretacija pojedinih razdoblja povijesti Crkve).

2.3. Milenarizam

Kršćanska apokaliptika nerazdvojiva je od milenarizma. Pod pojmom milenarizam (grčki *chiliasmus*) razumijeva se očekivanje tisućugodišnjeg kraljevstva Kristova na kraju povijesti.²⁰ Milenaristička ideja možda dolazi iz perzijskog kruga, a u židovstvu je prisutna u Kristovo vrijeme (zastupa je Rabbi Eliezer ben Hirkan, oko 90.

¹⁹ Usp. Brojevi, u: X. Leon-Dufour (ur.), Rječnik biblijske teologije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb²1980., st. 114-119.

²⁰ Usp. J. Finkenzeller, *Chiliasmus*, u: W. Beinert (Hrsg.), *Lexikon der katholischen Dogmatik*, Herder, Freiburg - Basel - Wien, 1987., str. 58-59.

godine). Kršćanski milenarizam najprije se javlja u zajednicama Male Azije, odakle se širi na istok i zapad.²¹ Prema toj ideji Krist bi, nakon svojega ponovnog dolaska trebao vladati tisuću godina s uskrsnulim pravednicima na ovome svijetu, u razdoblju pravde i mira. Biblijski temelj milenarističke ideje je Otk 20, 1-15, u kojemu se govori o tisućugodišnjem razdoblju između prvoga uskrsnuća (tzv. uskrsnuća pravednih) i drugoga uskrsnuća (tzv. sveopćeg suda).

Evo toga teksta: "I vidjeh anđela: siđe s neba s ključevima Bezdana i s velikim okovima u ruci. Zgrabi Zmaja, Staru Zmiju, to jest đavla, Sotonu, i okova ga za tisuću godina. Baci ga u Bezdani koji nad njim zatvori i zapečati da više ne zavodi narode dok se ne navrší tisuću godina. Nakon toga ima biti odriješen za malo vremena. I vidjeh prijestolja - onima što sjedoše na njih dano je suditi - i duše pogubljenih zbog svjedočanstva Isusova i zbog Riječi Božje i sve koji se ne pokloniše zvijeri ni kipu njezinu te ne primiše žiga na čela svoja ni na ruke. Oni oživješe i zakraljevaše s Kristom tisuću godina. Drugi mrtvi ne oživješe dok se ne navrší tisuću godina. To je ono prvo uskrsnuće. Blažen i svet onaj tko je dionik prvog uskrsnuća. Nad njim druga smrt nema vlasti: oni će biti svećenici Božji i Kristovi i s njime će kraljevati tisuću godina." (Otk 20,1-6).

U otačkom razdoblju ovaj je tekst imao različita tumačenja. Od 2. do 4. st. zapadni oci ga doslovno tumače, dok ga istočni oci tumače simbolički. Od četvrtog stoljeća općenito u Crkvi prevladava simboličko tumačenje (sukladno tzv. simboličkom tumačenju "razdoblja povijesti spasenja"). Zanimljivo je da Origen, a potom i istočni oci koji ga slijede, odbacuje doslovno tumačenje ovoga teksta kao judaizam.

Na zapadu se ipak dijelom zadržalo doslovno tumačenje ovog teksta pod utjecajem montanizma. Augustin nudi dva moguća tumačenja. Prema prvome radi se o vremenu od Kristova uskrsnuća do njegova povratka (paruzije). Prema drugom tumačenju, prvo bi uskrsnuće označavalo krštenje i milost kojim se vjernik preporuča na novi život i uskrišava od grijeha; vrijeme od tisuću godina bi simbolički predstavljalo razdoblje Crkve, a drugo bi se uskrsnuće odnosilo na kraj povijesti. Da bi obrazložio svoje postavke, Augustin unosi razliku "uskrsnuća u duhu" od "uskrsnuća u tijelu". Toma Akvinski posve zabacuje Augustinovo tumačenje i daje čisto simboličko značenje. Joachim de Fiore će pak djelomično prihvatiti i na svoj način preraditi Augustinove ideje.

Milenarizam je kao teološka ideja u Katoličkoj crkvi osuđen u doba protureformacije. Godine 1944. Sveti Oficij odbacuje ideju tzv. "umjerenog milenarizma".²² I službeni protestantizam odbacuje

²¹ C. Tomić, nav. dj., str. 291-297.

²² Usp. DS 3839.

milenarističko shvaćanje kraja povijesti. I pravoslavlje, u skladu s otačkom tradicijom, Otk 20 tumači simbolički.

Čini nam se potrebnim ovaj odlomak završiti mišlju C. Tomića, koji piše: "Otkrivenje ima izričito duhovni a ne politički i sjetilni značaj, kao kod židovskih apokalipsa. Ono govori o duhovnoj radosti, o dioništvu na Kristovom kraljevskom i svećeničkom dostojanstvu. Tisućugodišnje kraljevstvo nije vrijeme u kojemu bi bila apsolutno uklonjena svaka patnja i Kristova bi se pobjeda odnosila na sve zemaljske protežnosti. To je kraljevstvo na zemlji, a ne ono konačno na novoj zemlji."²³

Tek poznavajući principe biblijske hermeneutike, može se pravo odrediti značenje kako eshatoloških, tako i apokaliptičkih izričaja. Površan pristup Bibliji lako dovodi do zastranjenja, a površan pristup apokaliptičkim tekstovima lako dovodi do velike zbrke. Samo, kako protumačiti biblijsku istinu i ispravno primijeniti biblijske tekstove u vremenu i prostoru različitom od izvornoga? Martin Luther se u svojem prvom razdoblju založio za posve doslovno tumačenje Svetog pisma, da bi kasnije, uvidjevši kako ga je zapravo nemoguće dosljedno slijediti, krenuo prema djelomično tipološkom razumijevanju tekstova. Lutherov stav kako je Biblija isključivi auktoritet, dok je predaja kriva za gubitak izvorne čistoće vjere, dovela je do takozvanog "biblijskog fundamentalizma", koji je jedan od bitnih oznaka tumačenja apokaliptičkih tekstova kod suvremenih apokaliptičkih sekta.²⁴

3. APOKALIPTIČKI APOKRIFI I SEKTE KROZ POVIJEST

3.1. Apokaliptički apokrifi

Između 200. godine prije Krista i 800. poslije Krista nastalo je, unutar židovstva i kršćanstva, mnoštvo apokaliptičkih spisa. Iz tog razdoblja redovito se nabraja 17 važnijih židovskih i 11 kršćanskih apokrifnih apokaliptičkih tekstova.²⁵ Svi oni slijede temeljne odrednice apokaliptičke književne vrste, a sadržaj im je tipičan za tu književnu vrstu, to jest navještaj svršetka povijesti, Božjeg obračuna sa zlom, te opis nove, nadnaravne stvarnosti. Zbog auktoriteta koji im nedostaje auktorstvo apokrifnih apokalipsa se pripisuje značajnijim likovima Staroga i Novoga zavjeta.

²³ Isto, str. 295.

²⁴ Usp. I. Šporčić, *Biblija i novi religiozni pokreti*, u: NRP, str. 68-93.

²⁵ Prema J. Michl, nav. dj., 696-704. Usp. isti, *Apocalissi, Apocrtife*, u: Sacramentum Mundi 1, Morcelliana, Brescia 1974., str. 293-303.

Najvažniji judaistički apokaliptički apokrifni spisi su:

1. *Otkrivenje Abrahamovo* (opisuje konačni obračun dobra i zla);
2. *Otkrivenje Baruhovo* (u sirijskoj i grčkoj verziji, opisuju dvanaest razdoblja svjetske povijesti te konačni svršetak);
3. *Otkrivenje Ilijino* (milenarioističko, opisuju tisućugodišnje kraljevanje pravednika po dolasku Mesije i njegove pobjede nad Antikristom);
4. *Knjiga Ilijina* (tumači kako će po Mesijinu dolasku Izrael zavladati svijetom, a novi Sion će "doći s neba");
5. *Otkrivenje Mojsijevo* (opisuje život Adama i Eve, obraćenje nakon grijeha i pokoru, te kako je Eva ponovno popustila pred napašću);
6. *Otkrivenje Ezdrino* (opisuje put proroka Ilije u pakao i u nebo, nadahnuto je kršćanskim idejama);
7. *Otkrivenje Sedrahovo* (opisuje Sedrahovo uznesenje na nebo);
8. *Četvrta knjiga Ezdrina* (možda najznačajnija među židovskim apokrifnim apokaliptičkim spisima, tumači - kroz sedam viđenja - kako nakon četiri zemaljska kraljevstva nastupa kraljevstvo Mesijino);
9. *Otkrivenje Sofonijino* (donosi opis sudnjega dana);
10. *Lice Ezdrino* (opet se javljaju proroštva o svršetku povijesti, a sam Ezdra jedna je od najznačajnijih figura apokrifne apokaliptike);
11. *Knjiga Henokova* (u etiopskoj i slavenskoj redakciji, sadrži raznovrsne objave o kozmičkim zbivanjima i kraju svijeta);
12. *Uznesenje Mojsijevo* (o svršetku svijeta i obračunu dobra i zla);
13. *Knjige Sibiline* (dvanaest "knjiga" u kojima je pomiješano poganstvo i židovska apokaliptika);
14. *Oporuka Adamova* (izvješćuje o devet korova anđeoskih);
15. *Oporuka Abrahamova* (govori o povratku Abrahamovu pred svršetak svijeta);
16. *Oporuka Izakova* (opisuje Izakovo uznesenje na nebo);
17. *Oporuka 12 patrijarha* (govori o ponovnom dolasku Mesije i vjerojatno ima veze s Qumranskom zajednicom).

Najznačajniji apokaliptički apokrifi kršćanske provenijencije su:

1. *Uznesenje Izajino* (iz prvog stoljeća, s mnoštvom gnostičkih elemenata, opisuje Izajino uznesenje do sedmog neba);
2. *Otkrivenje Petrovo* (napisano oko 135. godine, proriče dolazak Antikrista od Židova te opisuje kako Isus učenicima, prije svojega uznesenja na nebo, na Maslinskoj gori otkriva budućnost svijeta);

3. *Otkrivenje Pavlovo* (iz četvrtog stoljeća, govori o posljednjem sudu i paklenim mukama osuđenih, posebno onih koji niječu Kristovu prisutnost u euharistiji);
4. *Otkrivenje Tomino* (djelomice sačuvano, opisuje znakove kraja koji će se zbiti u sedam dana);
5. *Otkrivenje Stjepanovo* (iz petoga stoljeća, iznosi viđenje neba);
6. "*Kratko otkrivenje Ivanovo*" (na grčkom, opisuje kazne za teške grijeh), "*Otajstvo djevičanskog apostola Ivana*" (sačuvano u koptskoj verziji, opisuje zemaljski raj i tumači tajne sile dobra i zla) i "*Otkrivenje Ivana apostola*" (gnostičke provenijencije, napisano na grčkom), mogu se smatrati nekom vrstom apokrifnih dodataka kanonskom Otkrivenju Ivanovu;
7. *Otkrivenje Marijino* (u dvije verzije: "Otkrivenje Bogorodice Marije" na grčkom, iz devetog stoljeća, prema kojemu Marija moli za spasenje kršćana koji su u paklu te "Otkrivenje Blažene Djevice Marije" na etiopskom, iz sedmog stoljeća, koje opisuje Marijino uznesenje na treće nebo, i to na sam Veliki petak, gdje joj je dano da vidi raj i blaženike, ali i pakao);
8. *Otkrivenje Filipovo* (u koptskoj redakciji, tumači posljednji sud, pakao i raj);
9. *Otkrivenje Bartolomejevo* (koptsko, povezano s apokrifnim "Bartolomejevim evanđeljem", tumači stvaranje svijeta, donosi opis Adama i Eve te vlast Petra kao "biskupa svijeta");
10. *Otkrivenje Zaharijino* (donosi opis djetinjstva Ivana Krstitelja te ubojstvo njegova oca Zaharije);
11. *Ivanov "apokrifon"* (na grčkom, gnostičke provenijencije, opisuju uzroke istočnog grijeha te gnostičke opise Mudrosti [Sofia], Boga i duhovnih bića).

3.2. Apokaliptičke sekte u povijesti kršćanstva

Apokaliptički kršćanski spisi, poglavito apokrifni, nastali su unutar određenih strujanja u kršćanstvu. Ta su strujanja vrlo često poprimala oblik pravih sekta, pa možemo slobodno reći kako apokaliptičke sekte nisu nikakav "moderni izum". Dapače, moglo bi se ustvrditi kako i nemaju ekskluzivno kršćansko obilježje jer ih ima i u nekim drugim religijama, osobito na istoku. Mi ipak ostajemo na kršćanskom području.

Rano kršćanstvo poznaje neke vrlo značajne apokaliptičke sekte.²⁶ U judeokršćanskom ozračju nastale su sekte ebionita, kerintijanaca i nazarena. Ime *ebionita* vjerojatno potječe od hebrejske

²⁶ Usp. A. Mišić, *Sekte u ranom kršćanstvu*, u: NRP, 94- 107.

riječu 'ebjon, što zbači siromašan. Držali su kako i kršćani trebaju obdržavati Mojsijev Zakon, a imali su i vlastito evanđelje (vjerojatno vlastitu obradu Matejeva evanđelja). U svojim spisima, posebno u "Petrovim propovijedima" (iz II. stoljeća), zastupaju dualizam i adopcionizam. Isus nije Božji Sin, nego čovjek posvećen Bogu pa dosljedno tomu ne prihvaćaju spasenjsko značenje Kristove smrti. U siromaštvu i opsluživanju Zakona očekuju bliski svršetak svijeta. Bliska im je sekta *elhaziata*.²⁷

Kerintijanci potječu od Cerinta (I. st.) koji je tvrdio da je Isus naravni sin Marije i Josipa, na kojega je sišao Krist u liku goluba. Prije muke Krist ga je napustio, pa je trpio samo Isus. Cerint je napisao svoje gnostički nadahnuto evanđelje, u kojem brani grubi milenjarizam te svojevrzni dualizam u Bogu. Okupio je mnogo pristaša, ali sama sekta nije dugo potrajala.²⁸

U helenističkom kršćanskom ozračju posebno je važna sekta montanista. *Montanizam*, ili "hereza Frigijaca", nastao je u drugoj polovici drugog stoljeća u graničnim područjima maloazijskih pokrajina Frigije i Mezije. Ondje se je Montan, obdaren ekstazama i osebnim proročkim govorom, proglasio vjesnikom i prorokom Duha Svetoga. Obećavajući svojim pristađama sigurno mjesto u nebeskom Jeruzalemu, pokrenuo je, uz pomoć žena Priscile i Maksimile, val oduđevljenog očekivanja neposredne paruzije, to više što je to bilo vrijeme gladi i kuge za vrijeme cara Marka Aurelija. Montan je čak odredio i mjesto gdje će biti sagrađen novi Jeruzalem. Proglasio je kako je strogi post pravi način pripreme na Gospodnji dolazak, tražio je odreknuće od ženidbe i strogo osuđivao svaki oblik bijega pred mučeništvom. Sam pokret bi vjerojatno prilično brzo pao u sjenu da ga nije prihvatio Tertulijan, koji je u montanizmu našao potvrdu vlastita rigorizma. Tek potkraj četvrtog stoljeća sekta se ugasila, ali je bilo manjih skupina montanista i nakon toga vremena, osobito na Istoku. U apokaliptičke sekte proizašle iz helenističkog kršćanskog okruženja možemo ubrojiti i *ekleziaste*.

U srednjem vijeku nastaju i djeluju *katari*, koji također zastupaju apokaliptičke vizije i milenarističke ideje. U srži se radi o dualističkoj herezi koja propovijeda prividnu smrt Kristovu te opisuje borbu između Sotone i Boga. Sotona je gospodar ovoga svijeta. Stoga se pravi vjernik treba odreći svega što je od ovoga svijeta. Oni koji su to postigli postaju savršeni, a ostali ostaju obični vjernici. Savršeni će pak biti dionici vlasti u neposredno predstojećem kraljevstvu

²⁷ Usp. H. Jedin, *Velika povijest Crkve I*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972., str. 178-180.

²⁸ Isto, str. 177-178.

Kristovu.²⁹ Mnoge njihove ideje preuzeli su i *valdenzi*, te brojne *prosjачke skupine* srednjeg vijeka.

Posebice značajna figura je Joakim de Fiore (XIII. st.) koji je pokušao razviti vlastitu "teologiju povijesti", razdijelivši povijest na tri etape: razdoblje očitovanja Boga Oca (vrijeme Staroga saveza); razdoblje očitovanja Sina (Od Novoga zavjeta do 1260. godine); te razdoblje Duha Svetoga (od 1260. godine do konca svijeta, koji će uslijediti nakon tisuću godina). Posljednje razdoblje nazvao je "vremenom nevidljive Crkve", koja nastaje pojavkom prosjачkih redova te zapravo obilježava vrijeme tisućugodišnjega Kristovog kraljevanja na zemlji.

U novom vijeku apokaliptičke ideje najprije počinju zastupati neke protestantske sekte (baptisti; menoniti; anabaptisti), a posebno jako širenje apokaliptičkih ideja uočljivo je neposredno nakon Francuske revolucije. Tome je pridonijelo tumačenje Biblije protestantskog teologa i propovjednika J. A. Bengela, koji je proričao kraj svijeta 1836. godine, i početak tisućugodišnjeg Kristova kraljevstva na zemlji.

Iz apokaliptičkih gibanja polovice devetnaestog stoljeća nastat će gotovo sve apokaliptičke sljedbe kršćanske provenijencije, ponajprije Adventisti sedmog dana, zatim Jehovini svjedoci, Mormoni, Novopostolska crkva i Katoličko-apostolske zajednice, kao i druge malobrojne skupine jasnog apokaliptičkog usmjerenja. Kao što ćemo vidjeti, apokaliptičke sekte ne mogu niti žele na kršćanski način spasenjski vrednovati Kristovo pashalno otajstvo, jer kontradiciira njihovim osnovnim postavkama. Stoga one zabacuju i samu pomisao na kenozu, na Božje utjelovljenje, a forsiraju naglašeni dualizam, po kojemu su snage zla "al pari" Bogu, te bitno utječu na odvijanje povijesti.

4. IŠČEKIVANJE U STRAHU ILI NADI

U čemu je, dakle, bitna razlika između apokaliptike i eshatologije? Možemo ustvrditi kako nas analiza teološkog pristupa konačnom ostvarenju kraljevstva Božjeg dovodi do dva zaključka. Najprije, eshatologija polazi od sadašnjosti i usmjerena je postupnom ostvarenju budućnosti, kako osobne tako i opće. Objavljen je sadržaj Božje budućnosti, a ne detalji njezina, ponekad dramatičnog ostvarenja. Naglasak je na čovjekovoj slobodi izbora između dobra i zla. Apokaliptika pak, polazi od te same konačne i ostvarene budućnosti,

²⁹ Usp. K. Hecker, *Catari*, u: *Sacramentum mundi* 2, Morcelliana, Brescia 1974., str. 67-71.

kakva je očitovana u viđenjima i proroštvima, da bi kroz nju protumačila sadašnjost. U tom smislu sadašnjost je svakako tragična jer u njoj vladaju sile zla. Stoga je osnovno obilježje eshatologije optimizam kršćanske nade utemeljen u povjerenju u Božju ljubav koja je sposobna snagom sebedarja nadići svako zlo. Apokaliptika, naprotiv, naglašava snagu zla i lako dovodi do dualizma, pesimistički promatrajući sadašnjost i neposredno predstojeću budućnost, što budi strah pred snagom sila zla i nesigurnost u moć dobra u povijesti.

Kršćanstvo je "eshatološka religija"³⁰ koja je usmjerena budućnosti kao svojem ostvarenju! Kršćanin vjeruje u ostvarenje, ispunjenje, a ne slom. To temeljno potvrđuju dva bitna članka vjere, utjelovljenje Sina Božjega i uskrsnuće od mrtvih. Između njih pak stoji muka i smrt, koje su posljedice grijeha i zla, ali su nadiđene spašenjskim činom Božjim. Iz ove perspektive lako shvaćamo bitni značaj Božjeg oprostjenja (otkupljenja) i međusobnog praštanja, kao oslobođenja od tereta prošlosti da bismo se mogli usmjeriti budućnosti!

Novozavjetna eshatološka kategorija "kraljevstva Božjega" nalazi se u središtu Isusova propovijedanja. Ono se potpuno ostvaruje u uskrsnuću na novi život. Zametak budućnosti je već dan, sjeme je već "milošću posijano". Dovoljno je prisjetiti se Isusove usporedbe "kraljevstva Božjega" sa sjemenom koje jednom posijano raste, razvija se i donosi plod (usp. Mt 13,31-33; Mk 4,30-32; Lk 13,18-21). Stoga se, uz osnovni osobni čovjekov stav poslušne vjere/povjerenja i djelatne ljubavi prema Bogu i bližnjemu, među teološke kreposti ubraja i nada. Mi ispovijedamo "iščekivanje blažene nade - dolazak Gospodina našega Isusa Krista".

Pa ipak, nije li eshatološka nada, da će se konačno ostvariti kraljevstvo Božje, utopija? Čemu se, u ovakvim okolnostima, imamo nadati? Zar i sami stalno ne tvrdimo kako je svijet zao, a ljudi nepopravljivi. Temelji su tako izopačeni da nema nikakva smisla graditi novu kuću na tom starom pijesku. Potrebna je čvrsta stijena za novu građevinu budućnosti. Je li jedini izlaz sve ovo srušiti i izgraditi nešto posve novo? Hoće li Bog uništiti ovaj pokvareni svijet i zlo u njemu, da bi stvorio novo kraljevstvo pravde, istine, ljubavi i mira? Apokaliptika, oslanjajući se upravo na tu tezu, naviješta ispunjenje najveće čovjekove nade, ali po prethodnom uništenju svega što je onemogućuje.

³⁰ Usp. naputak Kongregacije za nauk vjere, *O nekim pitanjima eshatologije*, od 17. svibnja 1979., AAS 71(1979.), str. 940-942.

CHALLENGE OF APOCALYPTIC

Summary

In the time of exuberantly growing apocalyptic visions of future and reawakening of Christian chiliasm, the author tries not only to find out the reasons of such a state but to reveal the possible Christian answer to the challenges of apocalyptic sects. First he points to the problem standing behind the phenomenon of apocalyptic sects, then to the foundations of biblical eschatology, apocalyptic and chiliasm. After a brief review of apocryphal apocalyptic and apocalyptic sects in the history of Christianity, the author passes to explaining the basic differences between the eschatological and apocalyptic way of thinking, believing and taking action.